

วารสาร นาคบุตรปริทรรศน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

NARBHUTPARITAT JOURNAL

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2565 Vol. 14 No. 3 September - December 2022

Received: February 22, 2021

Revised: December 28, 2022

Accepted: December 30, 2022

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนในลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง

Participation in Hard Clam Resource Management
of Palian Watershed Communities, Trang Province

ณัฐทิศา โจนประสาทณ์*

ชาณยุท สุตทองคง

ประเสริฐ ทองหนู่น้อย

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง

*ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author) E-mail: natthita@hotmail.com

Natthita Rojchanaprasart *

Chanyut Sudthongkong

Prasert Tongnunui

Faculty of Science and Fisheries Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนในลุ่มน้ำปะเหลียน กลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 278 คน ประกอบด้วย 1) สมาชิกเครือข่ายอนุรักษ์หอยปะใน 2 ชุมชน คือ หมู่ 3 และหมู่ 9 จำนวน 34 และ 39 คน ตามลำดับ รวม 73 คน 2) ผู้ใช้ประโยชน์หอยปะใน 2 ชุมชน จำนวน 154 และ 51 คน ตามลำดับ รวม 205 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน มี ค่าเฉลี่ยดัชนีความสอดคล้อง (IOC=0.67–1.00) ค่าความเชื่อมั่น 0.715 ในการวิเคราะห์กลุ่ม (Cluster analysis) ได้ พิจารณาการมีส่วนร่วมทุกด้านพร้อมกัน ผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะ 5 ตัวแปร สามารถจัดกลุ่มสมาชิกชุมชนหมู่ 3 และหมู่ 9 ได้ 3 กลุ่ม (การมีส่วนร่วมระดับปานกลาง สูง และต่ำ) อย่างมีนัยสำคัญ 0.01 โดยการมีส่วนร่วมที่สำคัญที่สุดในการจัดกลุ่ม คือ ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม และร่วมปฏิบัติ ($F=251.314, 229.963, 228.192, 193.740$ ตามลำดับ)

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; การจัดการทรัพยากร; หอยปะ

Abstract

The objective of this research was to study participation for hard clam resource management of Palian watershed communities. The samples were 278 persons that consisted of 34 and 39 members of hard clam conservation networks and 154 and 51 villagers who utilized hard clam from two communities-Moo 3 and Moo 9, respectively. The instrument was questionnaire verified by three experts with the IOC of 0.67–1.00 and reliability of 0.715. Cluster analysis were used to analyze data. When measuring participation in all aspects simultaneously, it was found that 5 variables of participation in managing hard clam resource could be used to categorize community members of Moo 3 and Moo 9 into 3 clusters (moderate, high, and low participation) at statistically significant level of 0.01. The most important participation in clustering community members was co-monitoring/evaluation, co-thinking/co-decision, co-reception of indirect benefit, and co-acting ($F=251.314, 229.963, 228.192, 193.740$, respectively).

Keywords: participation; resource management; hard clam

บทนำ

หอยตลับ (*Meretrix casta*, Chemnitz, 1782) ในบางท้องถิ่น เรียก “หอยปะ” หรือ “หอยปากหนา” (Tongnunui, Tanyaros, Sudthongkong, Songrak, Sroytong, Janyong, Anantasuk, Intacharoen, & Kongprom, 2009, p. 1) หอยปะเป็นหอยสองฝาที่จัดอยู่ในวงศ์ (Family) Veneridae มีขนาดโตเต็มที่ประมาณ 8–10 เซนติเมตร พบอาศัยตามชายฝั่งทะเลในบริเวณที่เป็นทรายละเอียดปนโคลนในเขตน้ำขึ้น-ลง โดยฝังตัวอยู่ใต้พื้นทรายลึกประมาณ 5–10 เซนติเมตร สำหรับจังหวัดตรังหอยปะค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ในบริเวณตอนกลางของแม่น้ำปะเหลียนครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดตรัง คือ อำเภอปะเหลียน อำเภอย่านตาขาว อำเภอกันตัง และอำเภอหาดสำราญ รวมพื้นที่ประมาณ 5 ตารางกิโลเมตร (Jaipluem, n.d., p. 1)

หอยปะมีความสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดตรัง โดยเฉพาะต่อชาวประมงพื้นบ้านที่ทำการประมงหอยปะเป็นอาชีพ หอยปะจะพบมากในแม่น้ำปะเหลียน เขตพื้นที่บ้านแหลม ตำบลวังวน อำเภอกันตัง และในเขตพื้นที่บ้านหินคอกควาย ตำบลบ้านนา อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง (Tongnunui, Tanyaros, Sudthongkong, Songrak,

Sroytong, Janyong, Anantasuk, Intacharoen, & Kongprom, 2009, p. 1) แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจับแบบดั้งเดิมที่ใช้การจับด้วยมือหรือการคู้ด้วยมือมาเป็นการใช้เครื่องทุ่นแรง เช่น การใช้คราดมือ หรือการใช้คราดติดเครื่องยนต์ ทำให้หอยปะที่จับได้มีจำนวนมากเกินไป ปริมาณหอยปะในบริเวณนี้ลดลง จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านใน 2 ชุมชน คือ หมู่ 3 ตำบลบ้านนา อำเภอปะเหลียน และหมู่ 9 ตำบลทุ่งกระบือ อำเภอย่านตาขาว ริเริ่มที่จะอนุรักษ์หอยปะเพื่อสงวนไว้เป็นแหล่งอนุบาลพันธุ์หอยปะสำหรับการใช้ประโยชน์ของชุมชน จึงได้จัดตั้งเขตอนุรักษ์หอยปะใน 2 ชุมชนขึ้น (Kongkeaw, Kittiomkool, & Kittiwatanawong, 2017, p. 149)

ชุมชนหมู่ 3 ได้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์หอยปะขึ้นในปี พ.ศ. 2537 แรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์หอยปะหมู่ 3 มาจากสำนักภายในที่เป็นคนพื้นถิ่นหมู่ 3 และสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมของหอยปะสาเหตุจากมีเรือเข้ามาคราดหอยปะในพื้นที่ชุมชนจึงเกรงว่าหอยปะจะสูญพันธุ์ ส่วนกลุ่มอนุรักษ์หอยปะของชุมชนหมู่ 9 ก่อตัวขึ้นในปี พ.ศ. 2549 ซึ่งนอกจากมีแรงจูงใจจากสำนักภายในแล้วยังมีพื้นฐานมาจากการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนหมู่ 9 นอกจากนี้ยังมีแรงจูงใจจากการเห็นตัวอย่างการอนุรักษ์หอยปะของหมู่ 3 ด้วย ทั้ง 2 ชุมชนได้จัดตั้งแนวเขตอนุรักษ์หอยปะของชุมชน กำหนดกติกาการใช้ประโยชน์หอยปะให้เก็บหอยปะด้วยมือ ห้ามใช้เครื่องทุ่นแรง เช่น คราดด้วยมือ คราดที่ใช้ประกอบเครื่องยนต์ คราดหอยปะบนเรือไม่ติดเครื่องยนต์ การใช้เครื่องมือช่วยหายใจดำน้ำเก็บหอยปะ ซึ่งอนุญาตให้ชุมชนใกล้เคียงเข้ามาใช้ประโยชน์หอยปะได้โดยต้องปฏิบัติตามกติกา

การศึกษาบทบาทของชุมชนในการจัดการทรัพยากรได้มีปรากฏในรายงานวิจัยต่าง ๆ (Webb, Maliao, & Siar (2004); Pollnac & Pomeroy, 2005; Pomeroy, Oracion, Pollnac, & Caballes (2005); Sudtongkong & Webb, 2008; Maliao & Polohan, 2008; Sudtongkong & Intacharoen, 2011; Sudtongkong, Kong-oh, & Intacharoen (2013) ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญดังที่ Ferrer & Nozawa กล่าวว่า การมีส่วนร่วมโดยตรงของพันธมิตรชุมชนในการวางแผนและการดำเนินโครงการซึ่งมักขาดในโครงการของรัฐส่วนใหญ่ และจากประสบการณ์ CB-CRM ในประเทศแสดงให้เห็นแล้วว่าหากไม่มีการมีส่วนร่วมของชุมชนโปรแกรมก็จะล้มเหลว McCay & Jentoft (1996 as cited in Eder, 2005 p. 162) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัญหาการจัดการ และจะปรับปรุงโครงสร้างของสถาบันการกำกับดูแลทั้งนี้ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำปะเหลียนได้มีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรเพื่อจัดการทรัพยากรหอยปะ จึงสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนในลุ่มน้ำปะเหลียนจังหวัดตรัง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนในลุ่มน้ำปะเหลียน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research)

พื้นที่การศึกษา

พื้นที่การศึกษาเป็นชุมชนชายฝั่งในลุ่มน้ำปะเหลียน 2 ชุมชน ในจังหวัดตรัง คือ 1) หมู่ 3 ตำบลบ้านนา อำเภอปะเหลียน 2) หมู่ 9 ตำบลทุ่งกระบือ อำเภอย่านตาขาว ได้เลือก 2 ชุมชนนี้ เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์หอยปะ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือสมาชิกชุมชน ประกอบด้วย 1) สมาชิกเครือข่ายอนุรักษ์หอยปะ 2 ชุมชน คือ หมู่ 3 และหมู่ 9 จำนวน 34 และ 39 คน ตามลำดับ รวม 73 คน 2) ผู้ใช้ประโยชน์หอยปะใน 2 ชุมชน จำนวน 328 และ 110 ครั้วเรือน ตามลำดับ รวม 438 ครั้วเรือน

กลุ่มตัวอย่าง คือ 1) สมาชิกเครือข่ายอนุรักษ์หอยปะ 73 คน สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) 2) ผู้ใช้ทรัพยากรหอยปะใน 2 ชุมชน ใช้ตารางของ Krejcie & Morgan ได้ขนาดตัวอย่าง 205 ครึ่งเรือน สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามสัดส่วน (Proportional stratified sampling) ดังตารางที่ 1 ทั้งนี้ชาวบ้านผู้ใช้ประโยชน์ หอยปะเก็บข้อมูลครัวเรือนละ 1 คน รวมตัวอย่างทั้งสิ้น 278 คน

ตารางที่ 1 ขนาดประชากรและขนาดตัวอย่างสมาชิกชุมชน

พื้นที่	ประชากร* (ครัวเรือน)	ตัวอย่างผู้ใช้ ประโยชน์ (ครัวเรือน)	สมาชิก เครือข่าย (คน)	รวมทั้งหมด (คน)
หมู่ 3 ตำบลบ้านนา อำเภอยะเขยียน	328	154	34	188
หมู่ 9 ตำบลทุ่งกระบือ อำเภอยานตาขาว	110	51	39	90
รวม	438	205	73	278

*ที่มา: Ban Na Subdistrict Administration Organization (2015); Office of the Thung Krabue Subdistrict Municipality (2014, p.6)

หมายเหตุ ชาวบ้านผู้ใช้ประโยชน์เก็บข้อมูลครัวเรือนละ 1 คน

การสร้างเครื่องมือวิจัย

การสร้างเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม (Questionnaires) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์เชิงลึกแกนนำเครือข่ายมาสร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชน แบบ 4 ระดับ คือ มากที่สุด, มาก, ปานกลาง, น้อย

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยดังนี้ 1) ความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) (1) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ได้ตัดข้อคำถามที่มีค่าความสอดคล้อง (IOC) ต่ำกว่า 0.50 ทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ (2) ตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ ทำการปรับปรุงเพิ่ม/ตัดข้อคำถาม ยุบรวมคำถาม ปรับภาษาให้เข้าใจง่ายขึ้น 2) ความเชื่อมั่น (Reliability) โดยทดลองเก็บแบบสอบถาม (Try out) ในพื้นที่ จำนวน 33 คนหาค่าสัมประสิทธิ์ Cronbach's alpha coefficient ทำการตัดข้อคำถามที่มีความเชื่อมั่นรายข้อน้อยกว่า 0.30 (Ko and Stewart, 2002, p.524) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเป็น 0.715

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม และนักวิจัยบันทึกข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป 1) ข้อมูลส่วนบุคคลวิเคราะห์ด้วยความถี่ ร้อยละ 2) การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชน วิเคราะห์การจัดกลุ่ม (Cluster analysis) ด้วยวิธี K-Means Cluster

ผลการวิจัย

ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม สมาชิกชุมชนใน 2 ชุมชน คือ หมู่ 3 และหมู่ 9 ส่วนใหญ่เพศหญิง (ร้อยละ 59.42) มีอายุระหว่าง 41-50 ปี (ร้อยละ 27.17) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 35.51) นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 67.90) อาชีพหลักรับจ้างแรงงาน รองลงมา ทำสวนยางพารา (ร้อยละ 28.62 และ 26.09 ตามลำดับ) อาชีพรอง ทำสวนยางพารา รองลงมา ทำสวนปาล์ม และทำประมง (ร้อยละ 24.14, 20.69 และ 18.39 ตามลำดับ) มีรายได้ต่อเดือน ระหว่าง 5,001-10,000 บาท (ร้อยละ 40.61) มีเพียงส่วนน้อยที่มีการออม (ร้อยละ 24.73) โดยมีจำนวนเงินออมในรอบ 1 ปี น้อยกว่าเท่ากับ 5,000 บาท (ร้อยละ 45.65) ส่วนใหญ่ไม่มีหนี้สิน

(ร้อยละ 51.81) ที่มีหนี้สิน (ร้อยละ 48.19) มีจำนวนหนี้สินน้อยกว่า 50,000 บาท (ร้อยละ 37.88) รองลงมา 50,001–100,000 บาท และมากกว่า 200,000 บาท มีสัดส่วนเท่ากัน (ร้อยละ 21.97 และ 21.97 ตามลำดับ) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความถี่และร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของสมาชิกชุมชน

รายการ	รวม 2 ชุมชน	
	ความถี่	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	112	40.58
หญิง	164	59.42
อายุ		
น้อยกว่าเท่ากับ 20 ปี	8	2.90
21-30 ปี	26	9.42
31-40 ปี	43	15.58
41-50 ปี	75	27.17
51-60 ปี	66	23.91
มากกว่า 60 ปี	58	21.01
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เข้ารับการศึกษ	12	4.35
ประถมศึกษาตอนต้น	98	35.51
ประถมศึกษาตอนปลาย	83	30.07
มัธยมศึกษาตอนต้น	34	12.32
มัธยมศึกษาตอนปลาย /ปวช.	34	12.32
อนุปริญญา /ปวส.	10	3.62
ปริญญาตรี	5	1.81
ศาสนา		
อิสลาม	87	32.10
พุทธ	184	67.90
อาชีพหลัก		
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	43	15.58
ทำสวนยางพารา	72	26.09
ทำสวนปาล์ม	12	4.35
ทำประมง	20	7.25
รับจ้างแรงงาน	79	28.62
ค้าขาย	20	7.25
ธุรกิจส่วนตัว	10	3.62
งานราชการ	10	3.62
งานบริษัท	4	1.45
อื่น ๆ	6	2.17

รายการ	รวม 2 ชุมชน	
	ความถี่	ร้อยละ
อาชีพรอง		
ทำสวนยางพารา	21	24.14
ทำสวนปาล์ม	18	20.69
ทำประมง	16	18.39
รับจ้างแรงงาน	10	11.49
ค้าขาย	11	12.64
ธุรกิจส่วนตัว	8	9.20
อื่น ๆ	3	3.45
รายได้ต่อเดือน		
น้อยกว่าเท่ากับ 5,000 บาท	66	28.82
5,001-10,000 บาท	93	40.61
10,001-15,000 บาท	30	13.10
15,001-20,000 บาท	24	10.48
มากกว่า 20,000 บาท	16	6.99
การออม		
ไม่มีการออม	207	75.27
มีการออม	68	24.73
จำนวนเงินออมในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมา		
น้อยกว่าเท่ากับ 5,000 บาท	21	45.65
5,001-10,000 บาท	6	13.04
10,001-15,000 บาท	5	10.87
15,001-20,000 บาท	3	6.52
มากกว่า 20,000 บาท	11	23.91
หนี้สินของครอบครัว		
ไม่มีหนี้สิน	143	51.81
มีหนี้สิน	133	48.19
จำนวนหนี้สิน		
น้อยกว่าเท่ากับ 50,000 บาท	50	37.88
50,001-100,000 บาท	29	21.97
100,001-150,000 บาท	12	9.09
150,001-200,000 บาท	12	9.09
มากกว่า 200,000 บาท	29	21.97

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนในลุ่มน้ำปะเหลียน

การจัดการทรัพยากรหอยปะของ 2 ชุมชน คือ หมู่ 3 และหมู่ 9 จำเป็นต้องวัดระดับการมีส่วนร่วมว่าสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในด้านใดเก่งหรือด้านใดอ่อน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนต่อไป ซึ่งการวัดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนมีการวัด 4 ระดับ พิจารณาจาก 5 ด้าน คือ 1) ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ 2) ร่วมปฏิบัติ 3) ร่วมติดตามประเมินผล 4) ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม 5) ร่วมรับผลประโยชน์ทางตรง

- ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ได้แก่
 - การร่วมประชุมวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับหอยปะ
 - การร่วมประชุมเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาหอยปะของชุมชน
- ร่วมปฏิบัติ ได้แก่
 - ปฏิบัติตามกติกาของชุมชนโดยเก็บหอยปะในเขตอนุรักษ์ด้วยมือ
 - ชี้แจงกติกาของชุมชนกับผู้เก็บหอยปะ ให้ใช้มือเก็บหอยปะ ไม่ใช้คราด ไม่เก็บหอยปะตัวเล็ก
 - ร่วมกับเจ้าหน้าที่จับกุมผู้ละเมิดกติกาของชุมชนที่เข้ามาเก็บหอยปะในเขตอนุรักษ์
- ร่วมติดตามประเมินผล ได้แก่
 - เเคลงพื้นที่เพื่อดูปริมาณและขนาดหอยปะในเขตอนุรักษ์ของชุมชน
 - เเคติดตามความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจากการเก็บหอยปะของชุมชน
 - เเคติดตามความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาอนุรักษ์หอยปะของชุมชน เช่น ขาดกำลังคน เรือ งบประมาณ
- ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่
 - ใช้พื้นที่อนุรักษ์หอยปะเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ ชุมชนธรรมชาติ เล่นน้ำ
 - ใช้พื้นที่อนุรักษ์หอยปะในการดูแลหอยปะจากขนาดเล็กให้เป็นขนาดใหญ่เพื่อเพิ่มมูลค่าหอยปะสำหรับการใช้ประโยชน์ในอนาคต
 - ใช้พื้นที่อนุรักษ์หอยปะเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนและบุคคลทั่วไป
 - ใช้พื้นที่อนุรักษ์หอยปะในการดูแลหอยปะเพื่อให้คนรุ่นถัดไปได้ใช้ประโยชน์
 - ให้บริการผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งหอยปะ
- ร่วมรับผลประโยชน์ทางตรง ได้แก่
 - เก็บหอยปะในเขตอนุรักษ์ของชุมชน
 - เก็บหอยปะเพื่อขายสร้างรายได้ให้ครัวเรือน
 - เก็บหอยปะในการบริโภคสามารถลดรายจ่ายของครัวเรือน

ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะโดยพิจารณาจากการมีส่วนร่วมทุกด้านพร้อมกัน ใช้การวิเคราะห์กลุ่ม (Cluster analysis) จะจัดได้กี่กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีระดับการมีส่วนร่วม ดังนี้

สมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะรวม 272 คน อยู่ในหมู่ 3 และหมู่ 9 จำนวน 184 คน และ 88 คน ตามลำดับ ได้จัดกลุ่มเป็น 3 กลุ่ม ตามหลักเกณฑ์ของ Cramer (2003) ก็คือจะได้ผลลัพธ์เป็นระดับดี ปานกลาง ต่ำ

โดยกลุ่มที่ 1 มีขนาดใหญ่ที่สุด ร้อยละ 49.6 รองลงมา กลุ่มที่ 3 ร้อยละ 31.6 ซึ่งสมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะหมู่ 3 ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มที่ 1 ร้อยละ 51.1 รองลงมา อยู่ในกลุ่ม 3 ร้อยละ 36.4 ส่วนสมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะหมู่ 9 ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มที่ 1 ร้อยละ 46.6 รองลงมา อยู่ในกลุ่มที่ 2 ร้อยละ 31.8 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของสมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะในกลุ่มน้ำปะเหลียน จำแนกตามกลุ่ม

รายการ	กลุ่มที่			รวม
	1	2	3	
สมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะ หมู่ 3	94 (51.1)	23 (12.5)	67 (36.4)	184 (100.0)
สมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะ หมู่ 9	41 (46.6)	28 (31.8)	19 (21.6)	88 (100.0)
รวม	135 (49.6)	51 (18.8)	86 (31.6)	272 (100.0)

การจัดกลุ่มสมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะหมู่ 3 และหมู่ 9 พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ 2) ร่วมปฏิบัติ 3) ร่วมติดตามประเมินผล 4) ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม 5) ร่วมรับผลประโยชน์ทางตรง สามารถจัดกลุ่มได้ 3 กลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญ 0.01 โดยการมีส่วนร่วมที่สำคัญ

ที่สุดในการจัดกลุ่ม คือ ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม และร่วมปฏิบัติ (F=251.314, 229.963, 228.192, 193.740 ตามลำดับ) (ตารางที่ 3) จึงกล่าวได้ว่าการจัดการทรัพยากรหอยปะนั้น สมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะทั้ง 2 ชุมชน จำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมที่สำคัญที่สุดทั้ง 4 ด้าน คือ ร่วมติดตาม ประเมินผล ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม และร่วมปฏิบัติ

เพื่อให้เห็นระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะหมู่ 3 และหมู่ 9 ในการจัดการทรัพยากร หอยปะในแต่ละกลุ่มจำเป็นต้องตั้งชื่อกลุ่มเพื่อสื่อหรืออธิบายถึงระดับการมีส่วนร่วมว่าสมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะ ในกลุ่มนั้นมีส่วนร่วมในการจัดการหอยปะด้านใดเก่งหรือด้านใดอ่อน ดังตารางที่ 4 และภาพที่ 1

กลุ่มที่ 1 สมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะที่ดี 2 ด้าน คือ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ทางตรง จึงตั้งชื่อกลุ่มนี้ว่า “กลุ่มอนุรักษ์หอยปะที่มีส่วนร่วมปานกลาง”

กลุ่มที่ 2 สมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะเด่นที่สุด 4 ด้าน คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม จึงตั้งชื่อกลุ่มนี้ว่า “กลุ่มอนุรักษ์ หอยปะที่มีส่วนร่วมสูง”

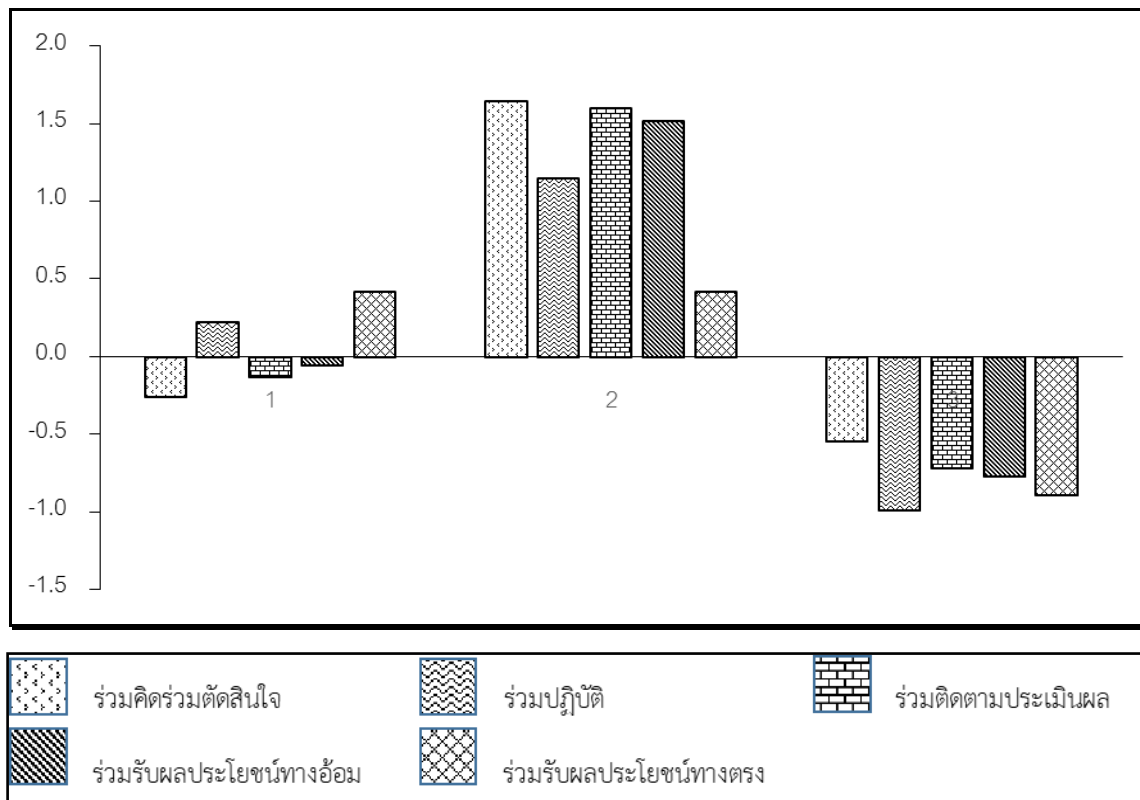
กลุ่มที่ 3 สมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะไม่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะด้านใดที่เด่นเป็นพิเศษ โดยมีส่วนร่วมที่อ่อนที่สุด 3 ด้าน ได้แก่ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม และร่วมรับผลประโยชน์ทางตรง จึงตั้งชื่อกลุ่มนี้ว่า “กลุ่มอนุรักษ์หอยปะที่มีส่วนร่วมต่ำ”

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยมาตรฐานของคะแนนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนในกลุ่มน้ำปะเหลียน

รายการ	กลุ่มที่			ANOVA	
	1	2	3	F(2,269)	p-value
	(n=135)	(n=51)	(n=86)		
1) ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ	- 0.26	1.64	- 0.55	229.963**	0.000
2) ร่วมปฏิบัติ	0.22	1.15	- 0.99	193.740**	0.000
3) ร่วมติดตามประเมินผล	- 0.13	1.60	- 0.72	251.314**	0.000
4) ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม	- 0.05	1.52	- 0.77	228.192**	0.000
5) ร่วมรับผลประโยชน์ทางตรง	0.42	0.42	- 0.89	80.873**	0.000

** p<0.01

ภาพที่ 1 การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนในลุ่มน้ำปะเหลียน จำแนกตามกลุ่ม
ที่มา: Rojchanaprasart (2021)

อภิปรายผล

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะ ใช้แนวคิดของ Cohen & Uphoff (1980) ประกอบด้วย ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม/ทางตรง และร่วมติดตามประเมินผล สอดคล้องกับ Saree (2019, pp. 65-70); Sunthonwipath, Sunthonwipath, Kadsakul, & Chaibu (2012, pp. 101-103); Chantree & Chantree (2018, p. 201) ประกอบด้วย ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามผล ส่วนการศึกษาของ Yodsurang (2013, p. 21-24) มีเพียง 2 ด้าน คือ ร่วมวางแผน และร่วมปฏิบัติ ขณะที่ Kanitthanupong (2013, pp. 59-63) ประกอบด้วย การวางแผน การจัดกระบวนการ การลงมือดำเนินการ และการประเมิน และ Nusong (2017, pp. 89-100) มี 5 ด้าน ประกอบด้วย การค้นหาสาเหตุปัญหา การวางแผน การปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล

การวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะของชุมชนทำการวิเคราะห์โดยพิจารณาการมีส่วนร่วมทุกด้านพร้อมกันใช้การวิเคราะห์กลุ่ม (Cluster analysis) วิธี K-mean cluster สอดคล้องกับ Rojchanaprasart (2010, p. 81) ที่วิเคราะห์สมรรถนะในการจัดการประมงร่วมของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน ส่วนการศึกษาของ Yodsurang (2013, pp. 21-24); Nusong (2017, pp. 89-110); Chantree & Chantree (2018, p. 204) ใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน Sunthonwipath, Sunthonwipath, Kadsakul, & Chaibu (2012, pp. 101-103) ใช้ความถี่ และค่าเฉลี่ย ส่วน Saree (2019, pp. 65-70); Kanitthanupong (2013, pp. 59-63) เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพได้วิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรหอยปะนั้นสมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะ จำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมที่สำคัญที่สุดทั้ง 4 ด้าน คือ ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม และร่วมปฏิบัติ

ส่วนด้านร่วมรับผลประโยชน์ทางตรง สำคัญรองลงไป เนื่องจากสมาชิกทั้ง 2 ชุมชน มีจำนวนน้อยที่เก็บหอยปะเพื่อ อาชีพ ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน

สมาชิกชุมชนอนุรักษ์หอยปะทั้ง 2 ชุมชนมีร้อยละ 18.8 อยู่ในกลุ่มการมีส่วนร่วมระดับสูง ส่วนร้อยละ 81.2 อยู่ในกลุ่มการมีส่วนร่วมระดับปานกลางและระดับต่ำ จึงขาดการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ขาดการร่วมปฏิบัติ ขาดการร่วม ติดตามประเมินผล โดยปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ 1) ผู้นำ 2) การสื่อสาร 3) ความโปร่งใส 4) การพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง 5) แหล่งเรียนรู้ทรัพยากรหอยปะ 6) การเชื่อมประสานระหว่าง 2 ชุมชน 7) การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก (ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน) ในด้านความรู้ ข่าวสาร ทุน และ กระบวนการ ขณะที่ Nusong (2017, pp. 126-131) กล่าวถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ 1) ผู้นำ 2) ความเป็นเครือข่าย 3) ปฏิสัมพันธ์ของทุนธรรมชาติในชุมชน ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ 4) มีกลไกที่เอื้อต่อการ ปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ 5) ความรู้สึกร่วมกันว่าเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเป็นสาธารณสมบัติ 6) การส่งเสริมจากหน่วยงาน ภาครัฐ 7) การได้รับความสนใจจากกลุ่มองค์กรภายนอก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนอนุรักษ์หอยปะยังมีน้อย ขาดการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตาม ประเมินผล นอกจากนี้สมาชิกชุมชนยังมีความคิดเห็นแตกต่างกันในบางประเด็น เช่น การเก็บหอยปะของชุมชน ผู้นำ ชุมชนจึงควรสร้างความร่วมมือของสมาชิกชุมชน เช่น การประชุมแจ้งข้อมูลข่าวสาร ปรัชญาหรือ แลกเปลี่ยนความ คิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ทำให้สมาชิกชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์หอยปะใน ประเด็นต่าง ๆ รวมถึงวิเคราะห์ถึงผลดีผลเสีย ตั้งเป้าหมายร่วมให้ชัดเจน กำหนดวิธีการไปสู่จุดหมาย และหาความร่วมมือ ในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการยอมรับและร่วมมือกันของสมาชิกชุมชน

2. การร่วมรับผลประโยชน์ทางอ้อม โดยชุมชนต้องการที่จะใช้พื้นที่อนุรักษ์หอยปะในการดูแลหอยปะเพื่อให้ คนรุ่นถัดไปได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งบางชุมชนได้ใช้พื้นที่อนุรักษ์หอยปะเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนและบุคคลทั่วไป น้อย ดังนั้น ชุมชนควรเพิ่มกิจกรรมในพื้นที่อนุรักษ์หอยปะรวมถึงป้ายายเล่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เยาวชนและบุคคล ทั่วไปเข้ามาศึกษาดูงาน ทำกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์หอยปะแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลทำประชาพิจารณ์เพื่อประกาศเป็นเขตอนุรักษ์หอยปะ ของชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนที่อนุรักษ์หอยปะและชุมชนใกล้เคียงที่เข้ามาใช้ประโยชน์หอยปะเพื่ออาชีพ โดยทำการวิจัยในประเด็น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) สร้าง เครือข่ายความร่วมมือของชุมชนในกลุ่มน้ำปะเหลียนเพื่อกันพื้นที่ไข่แดงสำหรับการอนุรักษ์หอยปะและสร้างข้อตกลง ร่วมในการใช้ประโยชน์หอยปะอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมและพัฒนาการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ศรีวิชัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

References

- Ban Na Subdistrict Administration Organization (2015). *Population registration data, Ban Na sub-district, 12 villages*. Retrieved 2017, March 24, from www.bannatrang.go.th/html/menu-2.asp?action=2&id=76. (in thai)
- Chantree, N., & Chantree, P. (2018). People's Participation in Mangrove Forest Conservation and Restoration for Biodiversity Development: A Case Study of Bang Chan Community *Rajabhat Rambhai Barni Research Journal*, 12(3), 201-207. (in thai)
- Cohen, J., & Uphoff, N. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development*, 8(3), 213-235.
- Cramer, D. (2003). *Advanced Quantitative Data Analysis*. Great Britain: Bell and Bain.
- Eder, J. F. (2005). Coastal Resource Management and Social Differences in Philippine Fishing Communities *Human Ecology*, 33(2), 147-169.
- Ferrer, E. M., & Nozawa, C. M. C. (nd.). *Community-Based Coastal Resources Management in the Philippines: Key Concepts, Methods and Lessons Learned*. Retrieved 2022, December 22, from <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/33448/121922.pdf?sequence=1>
- Jaipluem, N. (n.d.). *A Preliminary Study on Sustainable Management of Meretrix Lusoria in Five Villages, Trang*. Retrieved 2017, March 5, from <https://yadfonfoundation.files.wordpress.com/2012/09/e0b887e0b8b2e0b899e0b8a7e0b8b4e0b888e0b8b1e0b8a2e0b8abe0b8ade0b8a2e0b89be0b8b0-e0b980e0b8a5e0b988e0b8a1.pdf>. (in thai)
- Kanitthanupong, W. (2013). *Coastal Resource Management by Community: A Case Study of Coastal Communities in Bohin Subdistrict, Sikao District, Trang Province*. Thesis for the Degree Master of Arts Program in Public and Private Management, Graduate School, Silpakorn University. (in thai)
- Ko, D.-W., & Stewart, W. P. (2002). A structural equation model of residents' attitudes for tourism development. *Tourism Management*, 23, 521-530.
- Kongkeaw, C., Kittiornkool, J., & Kittiwatanawong, K. (2017). The Development Process of Marine and Coastal Resources Management Areas with the Participation of the Coastal Communities: a Case Study of Venus Shell Conservation Areas, Palian Basin, Trang Province. *Hatyai Academic Journal*, 15(2), 147-163. (In thai)
- Maliao, R.J. & Polohan, B.B. (2008). Evaluating the impacts of mangrove rehabilitation in Cogtong Bay, Philippines. *Environmental Management*, 41, 414-424.
- Nusong, O. (2017). *Community Participation in Management of Aquatic Animals Protected Area: A Case Study of Moo 1, Pa-khad Sub-District, Singhanakhon District, Songkhla Province*. Thisis for the Degree of Master of Science in Environmental Management, Prince of Songkhla University. (in thai)

- Office of the Thung Krabue Subdistrict Municipality (2014). *"Strategic Plan for Thung Krabue Subdistrict Municipality Development Plan 2014-2018."* Retrieved 2017, March 24, from www.thungkrabue.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=335:-2557-2559&catid=17:2009-01-30-07-04-39&Itemid=19. (in thai)
- Pollnac, R.B. & R.S. Pomeroy. (2005). Factors influencing the sustainability of integrated coastal management projects in the Philippines and Indonesia. *Ocean and Coastal Management*, 48, 233-251.
- Pomeroy, R.S., Oracion, E.G., Pollnac, R.B. & Caballes, D.A. (2005). Perceived economic factors influencing the sustainability of integrated coastal management projects in the Philippines. *Ocean and Coastal Management*, 48, 360-377.
- Rojchanaprasart, N. (2010). *Development of competency of small-scale fishers in fishery co-management*. Ph. D. Thesis in population education, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University. (in thai)
- Saree, N. (2019). *Community-based Aquatic Animal Resource Management in Pakbara Coastal Area, La-ngu District, Satun Province*. Thesis for the Degree of Master of Arts in Social Development Administration, Prince of Songkhla University. (in thai)
- Sudtongkong, C., & Intacharoen P. (2011). Density survey of the dog conch (*Strombus canarium*, Linnaeus, 1758) in Sikao Bay, Southern Thailand: Evaluating the effectiveness of community-based management. *Current Development in Oceanography*, 2(2), 125-135. (in thai)
- Sudtongkong, C., Kong-oh, S., & Intacharoen, P. (2013). Geographical Information System Assessment of Mangrove Area Changes under State Versus Community Management in Two Communities in Trang province, southern Thailand. *Maejo International Journal of Science and Technology*, 7, 85-95. (in thai)
- Sudtongkong, C., & Webb, E. L., (2008). *Outcomes of state- vs. community-based mangrove management in southern Thailand*. *Ecology and Society*, 13, 27. (in thai)
- Sunthonwipath, P., Sunthonwipath, S., Kadsakul, P., & Chaibu, P. (2012). Participation in Aquatic Resource Conservation for Sustainability by Fishermen in Kwan Phayao. *Journal of Fisheries Technology Research*, 6(2), 97-108. (in thai)
- Tongnunui, P., Tanyaros, S., Sudthongkong, C., Songrak, A., Amnat-Sroytong, Janyong, S., Anantasuk, R., Intacharoen, P., & Kongprom, A. (2009). *Status and Management Concept for Sustainability of Hard Clam, Meretrix casta and Wing Shell, Strombus canarium in the Coastal Area of Trang Province*. Faculty of Science and Fisheries Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya. (in thai)
- Webb, E.L., Maliao, R.J., & Susana, S.V. (2004). Using local user perception to evaluate outcomes of protected area management in the Sagay Marine Reserve, Philippines. *Environmental Conservation* 31(2), 138-148.

ผู้เขียน

รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐทิศา โจนประศาสน์

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง
179 หมู่ 3 ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา
จังหวัดตรัง 92150
E-mail: natthita@hotmail.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญยุทธ สุดทองคง

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง
179 หมู่ 3 ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา
จังหวัดตรัง 92150
E-mail: chanyut.s@rmutsv.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ทองหนู่น้อย

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง
179 หมู่ 3 ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา
จังหวัดตรัง 92150
E-mail: prasert.t@rmutsv.ac.th

